

Bronnen bij kunstzinnige oriëntatie

Enquêteverslag in het kader van CIDREE-onderzoek

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Bronnen bij kunstzinnige oriëntatie

Verslag enquête in het kader van het CIDREE-onderzoek
'Effective Resources to Support Arts Education'

September 2019

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2019 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Bart Penning de Vries, Stéfanie van Tuinen

Eindredactie: Stéfanie van Tuinen

Informatie

SLO

Afdeling: primair onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN: 1.7897.776

Inhoud

Inleiding	5
Opbrengsten enquête	8
Conclusie en aanbevelingen	13
Bijlage A: Resultaten enquête	15
Bijlage B: (digitale) vragenlijst	25

Inleiding

"Deze manier van werken is heel efficiënt: de leerdoelen van het IPC zijn altijd duidelijk en Pinterest zorgt voor eventuele bijstelling van lesvoorbeelden. Daarbij werkt de visualisatie van Pinterest heel inspirerend, zowel voor mij als leraar, als voor de leerlingen."

Van 11 februari t/m 8 maart 2019 hield SLO, nationaal expertisecentrum curriculumontwikkeling, een enquête onder leraren van het primair onderwijs. Met een korte vragenlijst werden antwoorden geïnventariseerd op de vraag welke bronnen leerkrachten gebruiken bij het lesgeven in de kunstvakken. Daarbij werd ook de behoefte aan bronnen geïnventariseerd.

SLO voerde dit onderzoek uit in opdracht van CIDREE, een Europees netwerk van nationale instituten op het gebied van curriculumontwikkeling en onderwijsonderzoek. Op hetzelfde moment werd een vergelijkbare vragenlijst aan leerkrachten uit Schotland, Ierland, Estland, Frankrijk en Bosnië-Herzegovina voorgelegd.

Leeswijzer

Voor u ligt een overzichtspublicatie van alle vragen die in de enquête zijn gesteld, aangevuld met uitspraken van enkele respondenten van de enquête tijdens verdiepende interviews. Deze overzichtspublicatie is in aanvulling en ter verantwoording van de samenvattende publieksversie. Beide publicaties verschijnen in het Nederlands en Engels. Na een beschrijving van de methodologie volgen de resultaten van de enquête en er wordt afgesloten met een aantal conclusies en aanbevelingen. In de toegevoegde bijlagen zijn meer gespecificeerde resultaten en de vragenlijst opgenomen.

Methodologie

De resultaten van de enquête *Bronnen bij kunstzinnige oriëntatie* zijn gebaseerd op een digitale vragenlijst voor leraren die lesgeven in kunstzinnige oriëntatie in het primair onderwijs. De vragenlijst bedroeg in totaal 11 vragen, waarvan de laatste drie procedurele vragen waren (bijvoorbeeld met een vraag over een verzoek om een verdiepend interview) (zie bijlage B). De vragenlijst werd online ingevuld en deelnemers zijn gezocht via contacten met schoolbestuurders en nieuwsbrieven van vakverenigingen en stakeholders uit het veld van kunsteducatie. In totaal reageerden 141 respondenten en werd de vragenlijst door 106 respondenten geheel ingevuld. In de vragen is onderscheid gemaakt in vier kunstdisciplines, namelijk dans, drama, beeldende vorming en muziek. In Nederland is erfogoededucatie een vast onderdeel van het curriculum. Omdat het echter een Europees onderzoek betrof hebben de betrokken landen gezocht naar overeenkomstige en vergelijkbare disciplines en zijn ze uitgekomen op deze vier kunstdisciplines. Bij verschillende vragen waren er gesloten antwoordmogelijkheden en was er steeds een 'anders, namelijk' antwoordmogelijkheid. Daar waar mogelijk zijn deze antwoorden achteraf gecategoriseerd. Daarbij zijn in juli 2019 nog drie leraren intensief bevestigd over hun antwoorden op de vragenlijst. Quotes uit deze diepte-interviews zijn in de lopende tekst opgenomen.

In Nederland hebben leraren de mogelijkheid om zich te specialiseren binnen kunst en cultuur, bijvoorbeeld door een cursus cultuurcoördinator en/of cultuurbegeleider.

Daarnaast zijn op sommige scholen voor primair onderwijs vakspecialisten werkzaam: leraren die opgeleid zijn in een of meerdere kunstvakken. Omdat het vermoeden heerst dat dit verschil in opleiding van invloed is op de vraag naar (behoefte aan) bronnen voor kunstzinnige oriëntatie, hebben we in de Nederlandse versie van deze enquête hierover een aantal vragen toegevoegd.

Vervolgens hebben we via cross-analyse bij de vervolgvragen in de enquête steeds een onderscheid gemaakt in verschillende doelgroepen:

- o leraren zonder opleiding in kunst en cultuur;
- o leraren met een opleiding in (één van de) kunstvakken;
- o leraren met een cursus in (één van de) kunstvakken.

En in:

- o leraren die opgeleid zijn als cultuurcoördinator en/of cultuurbegeleider;
- o leraren die *niet* zijn opgeleid als cultuurcoördinator en/of cultuurbegeleider.

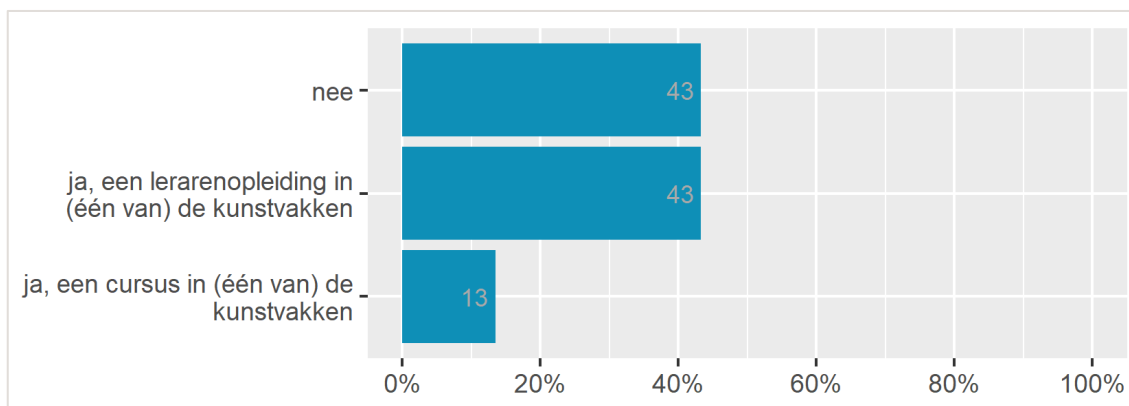
Cultuurcoördinator versus Cultuurbegeleider

De *cultuurcoördinator* (icc'er) maakt en houdt iedereen enthousiast voor cultuur en creativiteit in de klas en is de verbindende schakel tussen school en culturele omgeving. De cultuurcoördinator schrijft tijdens de cursus van enkele dagdelen interne cultuurcoördinator (icc-cursus) een cultuurplan voor de school. Dit gebeurt in afstemming met het team en de directie. In het plan staat de visie van de school op cultuuronderwijs, met een plan van aanpak en een meerjarenplan. In 2017 waren er 7500 cultuurcoördinatoren in Nederland.

Tijdens de opleiding *cultuurbegeleider* wordt de kennis en visie op cultuuronderwijs verdiept en gewerkt aan onderwijsontwikkeling. Daarbij biedt de opleiding handvatten om collega's te begeleiden bij het geven van goed cultuuronderwijs. De opleiding duurt anderhalf jaar en bestaat uit 17 bijeenkomsten van ca. 3 uur. De totale studielast bedraagt ca. 360 uur. Het eerste studiejaar bestaat uit verschillende modules die gaan over beleid, inhoud en samenhang van cultuuronderwijs en aspecten van coaching. De studie wordt afgesloten met Meesterproef, oftewel een onderzoek in de eigen schoolpraktijk

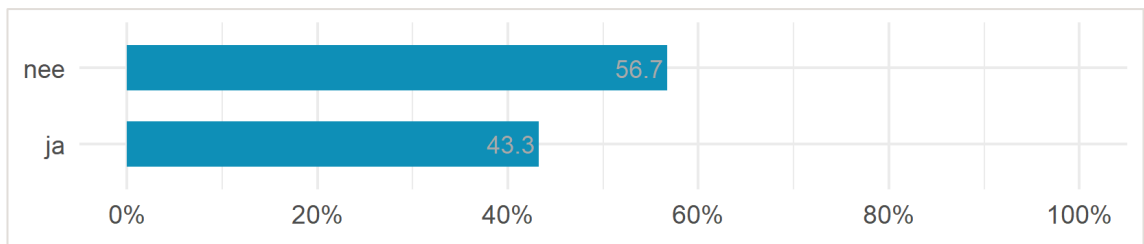
Bron: <https://www.lkca.nl/primair-onderwijs>

Figuur 1 geeft het aantal en percentage van respondenten weer die wel of geen opleiding in (een van de) kunstvakken hebben gevolgd.

Figuur 1. Opleiding respondenten in percentages gegeven in de labels. 43%: n= 61, 13%: n = 19 (n=141)

Figuur 2 geeft het aantal en percentage cultuurbegeleiders en/of cultuurcoördinatoren weer.

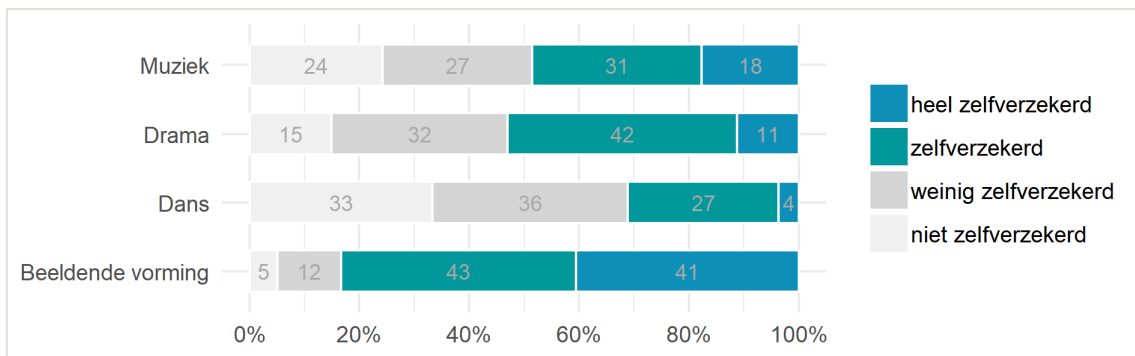
Figuur 2. Percentages wel of geen cultuurcoördinator/cultuurbegeleider gegeven in de labels. 57%: n= 80, 43%: n= 61 (n=141)

Opbrengsten enquête

Zelfverzekerd lesgeven in de kunstvakken

"De lessen voor kunsteducatie zijn altijd gekoppeld aan de thema's van de zaakvakken. Leerlingen oriënteren zich op een thema en dat geldt dan ook voor de kunstvakken. Het betreft dan vaak wel vooral beeldende vorming, want daar gaat mijn eigen voorkeur naar uit."

We vroegen leraren naar de mate waarin ze zich zelfverzekerd voelen in het lesgeven van (een van) de kunstvakken.

Figuur 3: mate van zelfverzekerdheid in het lesgeven van de kunstvakken, n=141 (drama 134, dans 135, muziek 136, beeldende vorming 138)

Het volgende valt daarbij op:

- Beeldende vorming heeft het grootste aandeel leraren dat zelfverzekerd lesgeeft (84%; 43% zelfverzekerd, 41% heel zelfverzekerd).
- Dans heeft het kleinste aandeel dat zelfverzekerd lesgeeft (31%: 27% zelfverzekerd, 4% heel zelfverzekerd). Een derde van de respondenten (33%) geeft niet zelfverzekerd les.
- Bij muziek en drama geeft ongeveer de helft van de respondenten zelfverzekerd les (muziek: 49%: 31% zelfverzekerd, 18% heel zelfverzekerd en drama: 53%: 42% zelfverzekerd, 11% heel zelfverzekerd).

Er is in deze vraag ook gekeken naar het (mogelijke) verschil tussen leraren met een opleiding in (een van) de kunstvakken, een cursus of zonder specifieke opleiding (zie bijlage A, figuur 3.1).

Hierin valt een aantal dingen op:

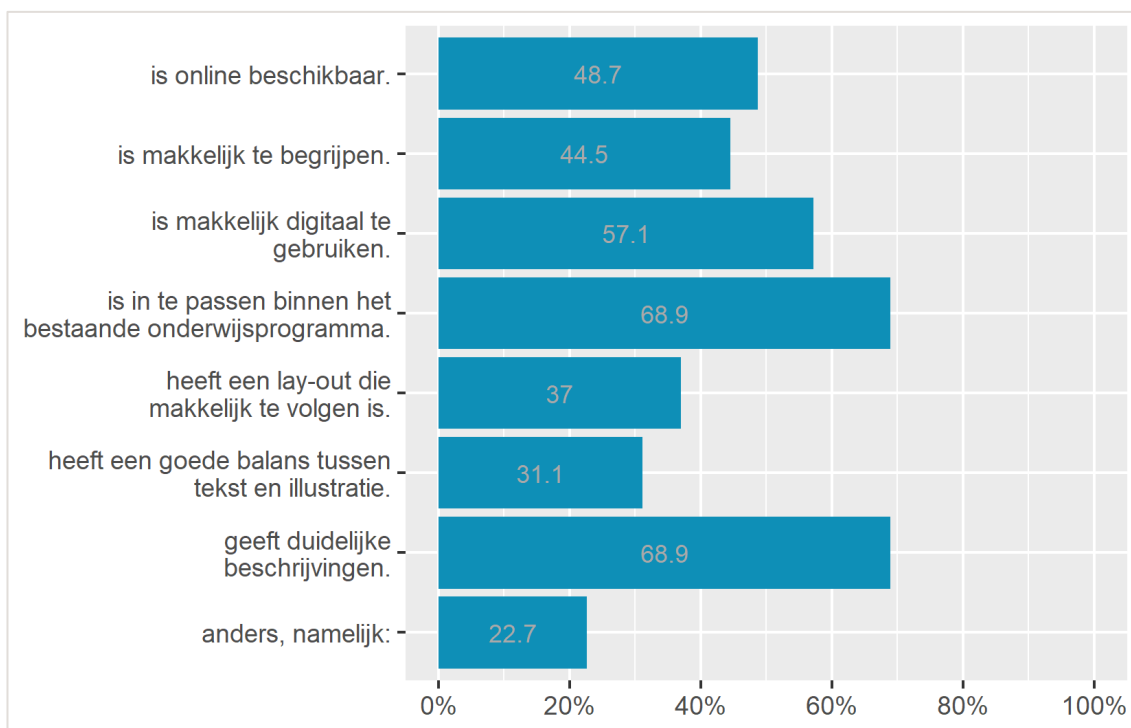
- Ook uitgesplitst heeft beeldende vorming het grootste aandeel leraren dat zich zelfverzekerd voelt in het lesgeven en heeft dans het kleinste aandeel.
- De groep leraren met een lerarenopleiding in een van de kunstvakken voelt zich over het geheel aan kunstvakken het minst zelfverzekerd om hierin les te geven, dit met uitzondering van beeldende vorming. Wellicht dat de meeste leraren van deze groep opgeleid zijn in beeldende vorming.
- Leraren die een cursus hebben gevolgd, voelen zich behoorlijk zelfverzekerd bij het lesgeven in drama.

Datzelfde (mogelijke) verschil van zelfverzekerdheid is bekeken bij de groep cultuurcoördinatoren/cultuurbegeleiders en de groep respondenten die hierin niet is opgeleid (Bijlage A, figuur 3.2). Wat hier opvalt:

- Het verschil tussen beide groepen loopt niet heel erg uiteen.
- Ook hier heeft beeldende vorming het grootste aandeel leraren dat zich min of meer zelfverzekerd voelt in het lesgeven en heeft dans het kleinste aandeel leraren.
- De leraren met een opleiding als cultuurcoördinator/cultuurbegeleider voelen zich iets zelfverzekerder in het lesgeven in dans en drama, dan de groep leraren die niet als cultuurcoördinator/cultuurbegeleider is opgeleid.

Kenmerken van bruikbare bronnen

Op de vraag naar de belangrijkste kenmerken van een bruikbare bron (voor het lesgeven in een van de kunstvakken), kregen de respondenten (meerdere) vooraf opgestelde antwoordmogelijkheden. Ook was er de mogelijkheid om extra kenmerken toe te voegen.

Figuur 4: Belangrijkste kenmerken van een bruikbare bron (n = 119)

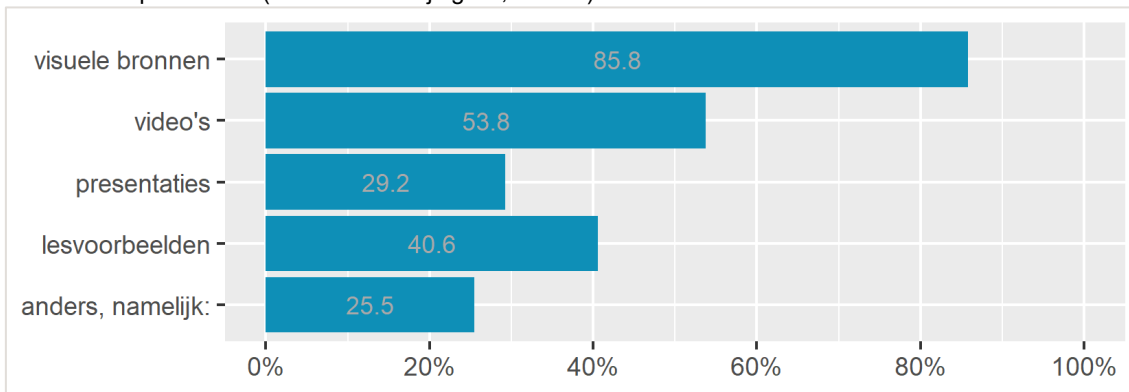
Het vaakst genoemd door de leraren zijn de kenmerken van een bron dat deze is in te passen in het bestaande onderwijsprogramma en dat de bron duidelijke beschrijvingen geeft. Ook vindt ruim de helft het prettig als de bron digitaal te gebruiken is.

Bij deze vraag hebben we onderscheid gemaakt tussen de verschillende groepen (bijlage A, figuur 4.1 en 4.2) en daarbij valt het volgende op:

- De antwoordmogelijkheden die de verschillende doelgroepen geven zijn vrijwel identiek. (Bijvoorbeeld: iemand met een opleiding tot cultuurcoördinator geeft dezelfde antwoorden als een respondent die geen specifieke kunstopleiding heeft gevolgd.)
- Voor de groep 'cursus' en 'cultuurcoördinator/cultuurbegeleider' valt op dat het antwoord 'is in te passen binnen het bestaande programma' het allerhoogste scoort. Wellicht dat hier in de cursus en opleiding tot cultuurcoördinator/cultuurbegeleider extra aandacht aan besteed is.

Type bron

We hebben respondenten gevraagd naar welk type bron hun voorkeur uitgaat en daarbij scoren visuele bronnen en video's het hoogst. Ook hier waren meerdere antwoorden mogelijk en kon men iets anders specificeren (zie daarvoor bijlage A, tabel 2):

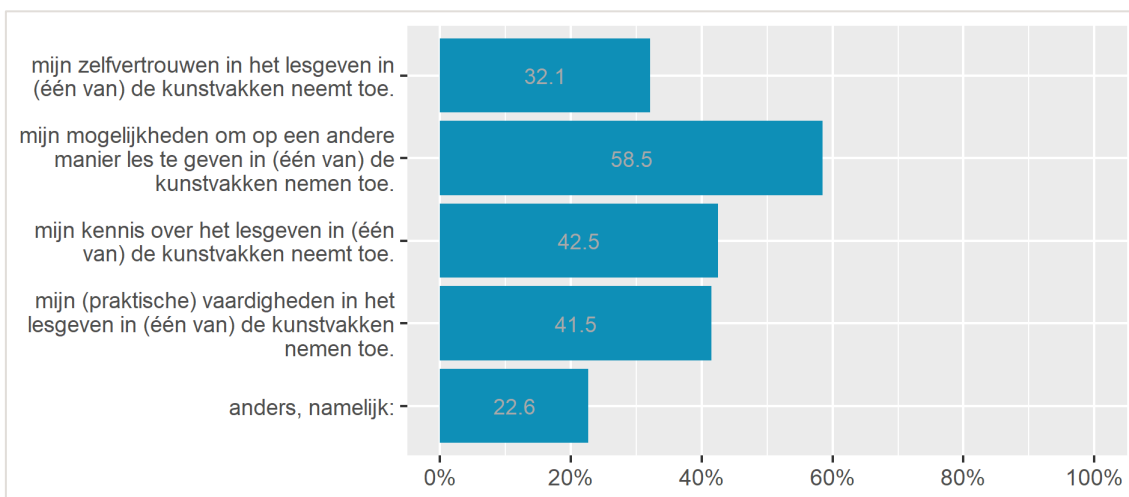

Figuur 5: Type bron (n=106)

Bij de verschillende groepen zijn de antwoorden behoorlijk vergelijkbaar. Wat wel opvalt is dat bij de groep 'cursus' en 'cultuurcoördinator/cultuurbegeleider' meer gebruik gemaakt wordt van lesvoorbeelden (Bijlage A, Figuur 5.1, 5.2), dan onder leraren zonder opleiding. Overigens is het ontbreken van 'audiobronnen' een omissie in antwoordopties van de enquête. Drie leraren vullen audiobronnen in bij 'anders, namelijk'.

Er is vervolgens gevraagd naar de voordelen van het gebruik van dit type bronnen (figuur 6) en wederom waren er meerdere antwoorden mogelijk en was er ook aan anders, namelijk categorie.

"Sommige opdrachten vragen om enig voorwerk qua materialen, maar over het algemeen kun je direct aan de slag gaan: goed kijken naar een kunstwerk, kunstenaar en bijbehorende techniek, uitleg van de opdracht, via een stappenplan gaan leerlingen dan enkele lessen aan de slag met hun werkstuk."

Figuur 6: Voordelen gebruik type bron (n=106)

Bij het onderscheiden van de antwoorden in verschillende doelgroepen waren er geen significante verschillen. Het enige opvallende is dat bij de doelgroep 'leraren met een lerarenopleiding in (een van) de kunstvakken' het antwoord *mijn kennis over het lesgeven in (een van) de kunstvakken neemt toe* veruit het hoogst scorende antwoord is.

"In mijn geval een hele enkele keer als het om een materiaalsoort gaat die ik nog niet vaak gebruikt heb. Zelfvertrouwen heb ik wel. Ik ga vele uitdagingen aan. Mijn collega's daarentegen gaan vaak voor safe."

"Ik heb vooral het goed kijken en het stellen van (feedback)vragen geleerd van deze methode: dat helpt mij ook bij andere onderdelen van het curriculum."

Aanbevolen bronnen

"Bronnen die ik gebruik zijn Pinterest en (af en toe) lessen uit 'Laat maar zien'. Deze methode hebben we een aantal jaren gebruikt. Momenteel niet meer (helaas) omdat collega's de lessen vaak te gecompliceerd vinden en het aanschaffen en verzamelen van materialen kost hen veel tijd. Vaak pas ik deze ideeën aan door een opdracht toe te voegen waardoor nog meer vrijheid en creativiteit ontstaat."

De respondenten konden in de laatste vraag bronnen aanbevelen. Dit leverde een grote diversiteit aan antwoorden (waarden) op. Daarin onderscheiden zich een aantal categorieën:

- Inspirerende, informerende bronnen over:
 - Kunstzinnige oriëntatie, algemeen
 - Kunstvakken: beeldend, muziek, dans, drama
 - Kunstenaars
 - Kunstgeschiedenis & kunstbeschouwing
- Lesvoorbeelden
- Lesmethoden (naast po, ook vo)
 - Kunstzinnige oriëntatie
 - Beeldende vorming
 - Muziek
 - Dans
 - Drama
 - Kunstgeschiedenis & kunstbeschouwing
 - Thematisch, curriculum breed
- Pabo-handboeken voor kunstvakken
- Lesmateriaal en/of workshops van culturele instellingen

"Deze methode zorgt voor een doorlopende leerlijn, is makkelijk te gebruiken, leesbaar, met duidelijke stappenplannen, instructies van technische vaardigheden en start altijd met goed kijken naar kunst, voordat leerlingen zelf aan de slag gaan. De technieken en materialen zijn gevarieerd en de opdrachten zijn voldoende open zodat leerlingen een (beperkt) aantal eigen keuzes hebben. Leerlingen vinden het uitdagende opdrachten."

Sommige antwoorden werden meermalen gegeven. Het vaakst werd Pinterest als bron aanbevolen. Veel bronnen zijn digitaal beschikbaar. In tabel 4 (bijlage A) zijn alle antwoorden (inclusief links) opgenomen.

"Pinterest gebruik ik omdat je deze weg makkelijk bij de site komt waar meestal alles uitgelegd wordt met zeer duidelijke foto's. Ik zie vaak zelf of de opdracht geschikt is voor mijn thema en voldoende expressiemogelijkheden geeft. Ben niet zo van de eenheidsworst. Ook kan ik zelf rubriceren."

"Ik gebruik Pinterest als inspiratiebron voor het (her)ontwerpen van lessen. Een groot voordeel van Pinterest is dat het visueel is. Ook voor de leerlingen zijn er dan direct goede voorbeelden voorhanden."

Conclusie en aanbevelingen

"Je ziet dat leerlingen, door bewust te kijken, door gebruik van duidelijke leerdoelen, bewust gebruik van materialen en technieken, zich meer bewust worden van kunst en cultuur in hun directe omgeving. Dingen vallen hun meer op. Ook ouders geven dat terug."

Conclusies

Voor de respondenten van deze enquête:

- is beeldende vorming het kunstvak waarin ze zich het vaakste zelfverzekerd tot heel zelfverzekerd voelen (en dit is ongeacht hun opleiding);
- is dans het kunstvak waarin ze zich het vaakste niet tot weinig zelfverzekerd voelen (en dit is ongeacht hun opleiding);
- zijn de twee belangrijkste kenmerken van een bruikbare bron dat het in te passen is in het bestaande onderwijsprogramma en dat het duidelijke beschrijvingen heeft. Daaropvolgend het kenmerk dat de bron makkelijk digitaal te gebruiken is.
- zijn visuele bronnen en video's de bronnen waar de meeste voorkeur naar uitgaat;
- geldt dat het belangrijkste voordeel van het gebruik van bronnen is de mogelijkheid om op een andere manier les te geven in een van de kunstvakken;
- geldt dat zij gezamenlijk een grote variëteit aan bronnen aanbevelen;
- geldt Pinterest als vaakst genoemde aanbevolen bron.

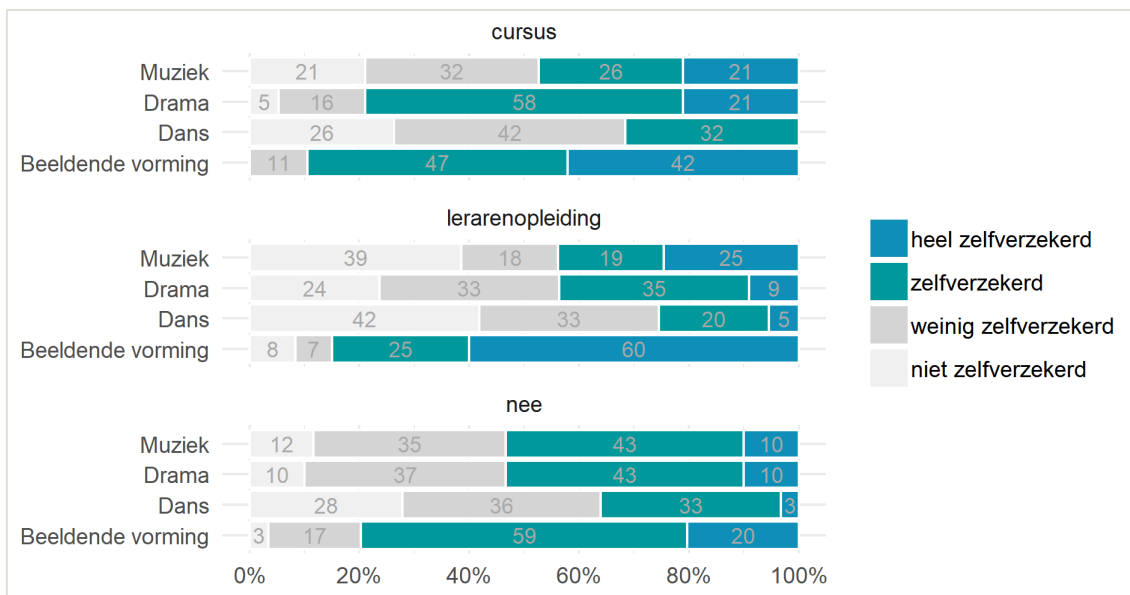
Aanbevelingen

- zoek nader uit of en welk verband er is tussen afnemende zelfverzekerdheid in de volgorde van beeldende vorming–muziek-drama-dans en de aandacht die deze vakgebieden in de lerarenopleiding krijgen;
- zorg eventueel voor praktische na- en bijscholingstrajecten in de kunstvakken, die zich vooral richten op de onderwijspraktijk en het vergroten van zelfverzekerdheid als doel hebben;
- zorg dat lesmaterialen enz. makkelijk inpasbaar zijn binnen bestaande curricula (bijvoorbeeld door ze te koppelen aan doelen en doelgroepen);
- zorg voor duidelijke beschrijvingen bij bronnen;
- zorg ervoor dat bronnen makkelijk online te vinden zijn;
- gebruik Pinterest als communicatiekanaal om leraren te inspireren en te informeren met kwalitatieve voorbeelden van kunstzinnige oriëntatie.

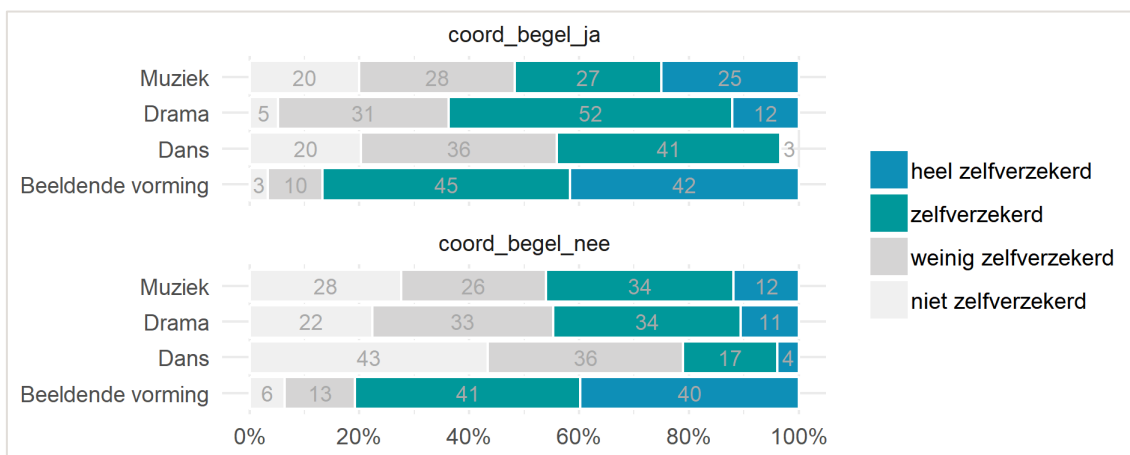
"Er is (met de nieuwe methode) meer sprake van variatie in materialen en technieken en ook de opbouw is beter dan voorheen. Het blijven echter lessen in de klas, op school: er gaat zeker niets boven een authentieke ervaring met echte kunst en kunstenaars. Dat heeft veel effect op leerlingen. Het één versterkt het ander daarin. Leerlingen vinden de lessen leuk om te doen en leren echt beter te kijken. Ook de evaluatie van het product en proces is een waardevol leerpunt. Hier worden leerlingen gaandeweg ook beter in."

Bijlage A: Resultaten enquête

(NB. Labels in de balken geven het percentage weer.)

Figuur 3.1 Zelfverzekerdheid in lesgeven, uitgesplitst naar wel/geen opleiding/cursus kunstvakken
n =141 (drama 134, dans 135, muziek 136, beeldende vorming 138)
n (lerarenopleiding) = 61, *n*(cursus) = 19, *n*(nee) = 61.

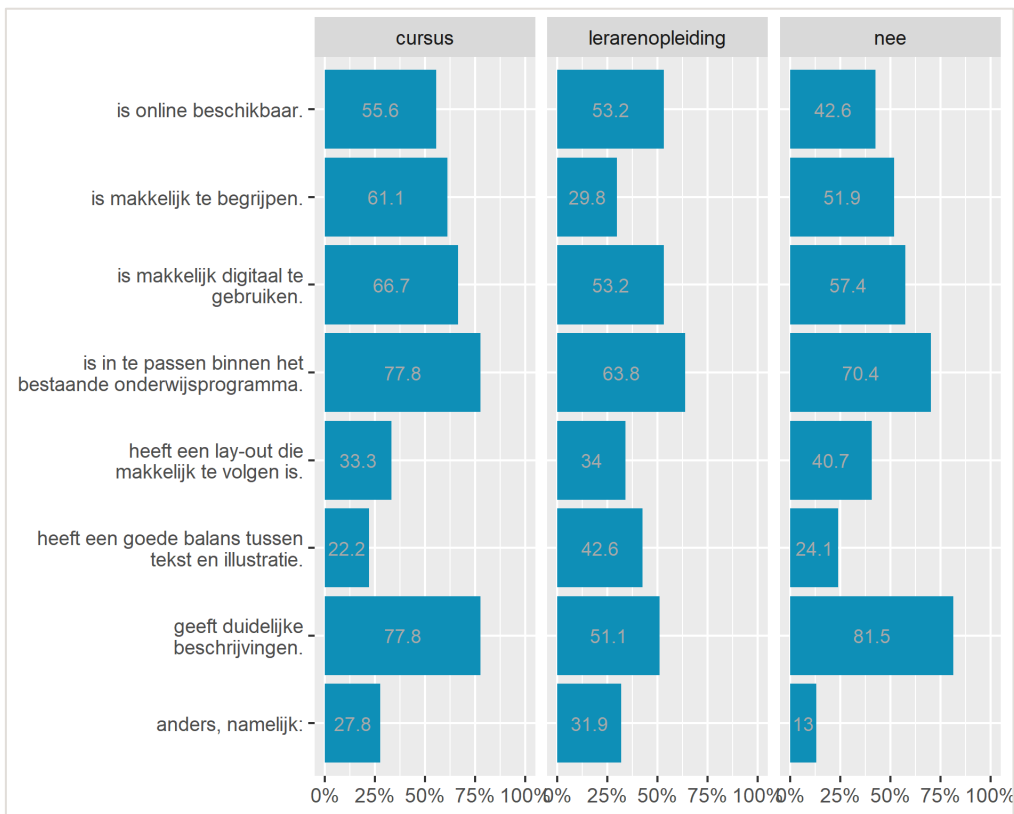

Figuur 3.2 Zelfverzekerdheid in lesgeven kunstvakken, uitgesplitst naar wel/geen opleiding
 cultuurcoördinator/cultuurbegeleider
n =141 (drama 134, dans 135, muziek 136, beeldende vorming 138)

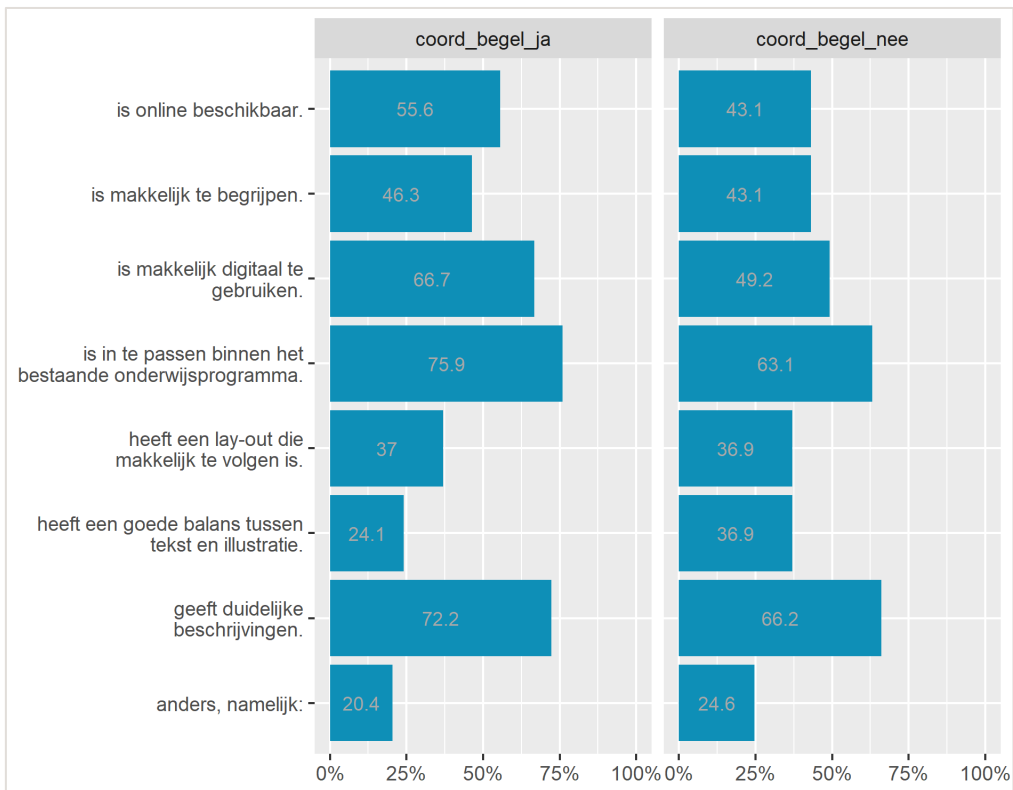
Onder anders (n = 27), wordt genoemd:

gemak (n=2)	"Vergt niet al te veel aan voorbereiding bv verzamelen van materialen die niet standaard in elke school aanwezig zijn." Is gemakkelijk te vinden
aansluiting/ in te passen (n=6)	"Te gebruiken binnen het thema in de groep"; "past bij de leeftijdsgroep"; "In te passen."; "Is op niveau voor de doelgroep en is hedendaags of past in ieder geval qua presentatie binnen de tijd van nu"; "Bruikbaar in beroepscontext maatschappelijke zorg/activiteiten begeleiding"; "Raakvlak met de zaak- en basisvakken"
betrouwbaarheid (n=2)	"betrouwbaarheid"; " betrouwbaarheid is gemakkelijk te verifiëren"
duidelijk doel (n=2)	"Duidelijk wat het doel is van de les."; "Geeft duidelijke doelen weer."
actueel (n=2)	"Actueel"; "Wordt regelmatig aangevuld met actuele/ vernieuwende content"
zelfgemaakt(n=2)	"Ik maak natuurlijk zelf mijn opdrachten, daarvoor ben ik opgeleid."; "Docenten beeldende vorming maken nog steeds voornamelijk hun eigen lessen."
origineel / inspiratie (n=3)	"Is origineel en doet een beroep op het creatief oplossingsvermogen van de leerling"; "Geeft andere inspiratie ideeën"; "Die voor mij nieuw/vernieuwend is"
didactisch/ inhoudelijk verantwoord (n=4)	"Betekenisvolle lesdoelen + leerlijn aanwezig"; "heeft een goede theoretische basis, is inzichtelijk beschreven & getoond, online beschikbaar, en past binnen de kerndoelen"; "goede balans tussen theorie, praktijk en didactiek"; "Is van goede inhoudelijke kwaliteit"
concrete voorbeelden (n=2)	"Filmpjes"; "Als verhalenverteller/ leerkracht gebruik ik verhalenboeken."

Tabel 1: Antwoorden categorie 'anders, namelijk' op de vraag: Wat zijn voor u de belangrijkste kenmerken van een bruikbare bron (voor het lesgeven in een van de kunstvakken)?

Figuur 4.1 Belangrijkste kenmerken bruikbare bron in subgroepen cursus, lerarenopleiding en nee (n = 119, cursus: n=18; lerarenopleiding: n=47, nee: n=54)

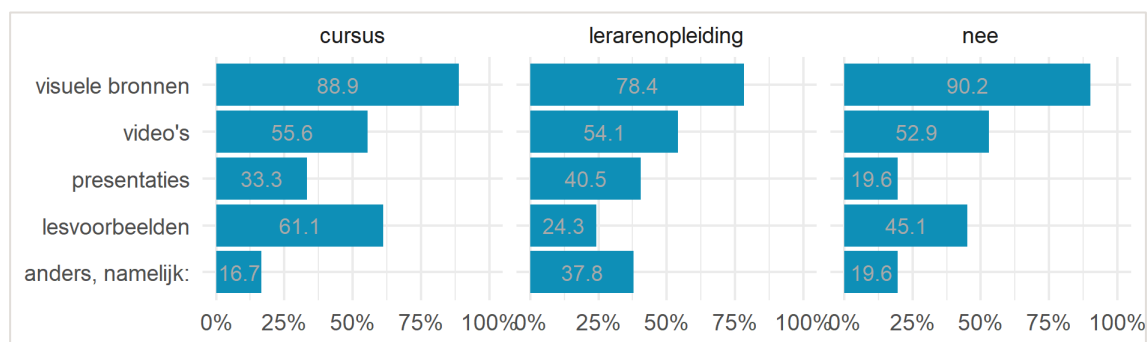

Figuur 4.2 Belangrijkste kenmerken bruikbare bron in subgroepen wel of geen cultuurcoördinator/cultuurbegeleider (n = 119, cultuurcoördinator/cultuurbegeleider: n= 54, geen: n=65)

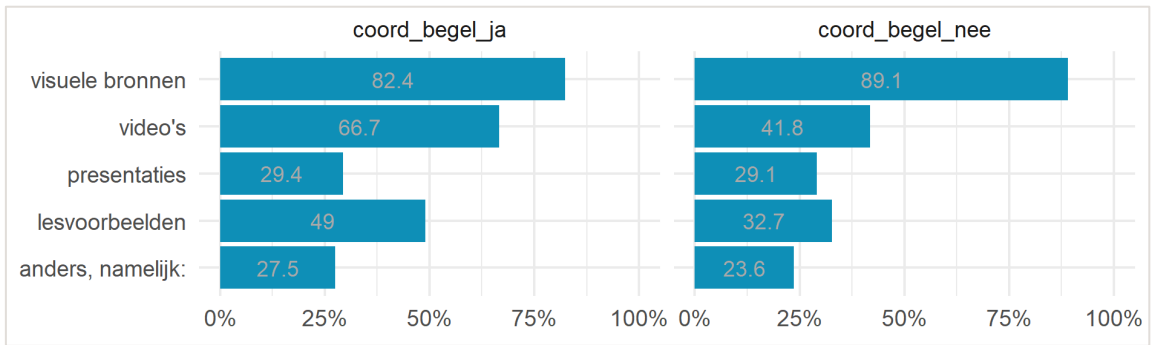
Onder anders, namelijk:, wordt genoemd:

	"Ik geef zelf bijna geen lessen in kunstvakken."
n = 2	"Eigengemaakt voorbeeld (om vervolgens) niet zichtbaar te laten i.v.m. "nadoen"."
n = 3	"Boeken/ literatuur"
n = 4	"Pinterest"
"	"Een handleiding met lesbeschrijvingen en leerdoelen."
"	"vakleerkracht drama als coaching on the job in mijn klas"
"	"Zelfgemaakte in lessonup lessen"
"	"Site, die ii zelf gemaakt (samengesteld) heb"
n = 3	"Eigen ervaring" / "ik vertel zelf mijn verhaal"
"	"Handleiding methodes"
"	"Luistervoorbeelden (auditieve bronnen)"
"	"Blog van Astrid Poot"
"	"Onze net nieuw aangeschafte methode Alles-in-1, waarbij expressie deel uitmaakt van het lesprogramma"
"	"Eigenlijk alles wat voor handen is o.a. ook eigen museumbezoek / theater / concerten"
"	"Digitale lesmethode (123zing)"
n = 2	"Visuele, auditieve en geschreven bronnen - soms afzonderlijk soms gecombineerd"
n = 2	"Lesmethode en eigen PowerPoint"
"26"	"Programma's die op de borden van school staan zoals prowise, gynzy kids muziekmaker, methodes muziek"
"27"	"Tekst, zoals definities of quotes/anekdotes uit relevante artikelen."

Tabel 2: Antwoorden categorie 'anders, namelijk' op de vraag: Welk type bron gebruikt u het meest bij het lesgeven in (één van) de kunstvakken?

Figuur 5.1 Welk type bron in subgroepen cursus, lerarenopleiding en nee (n=106)

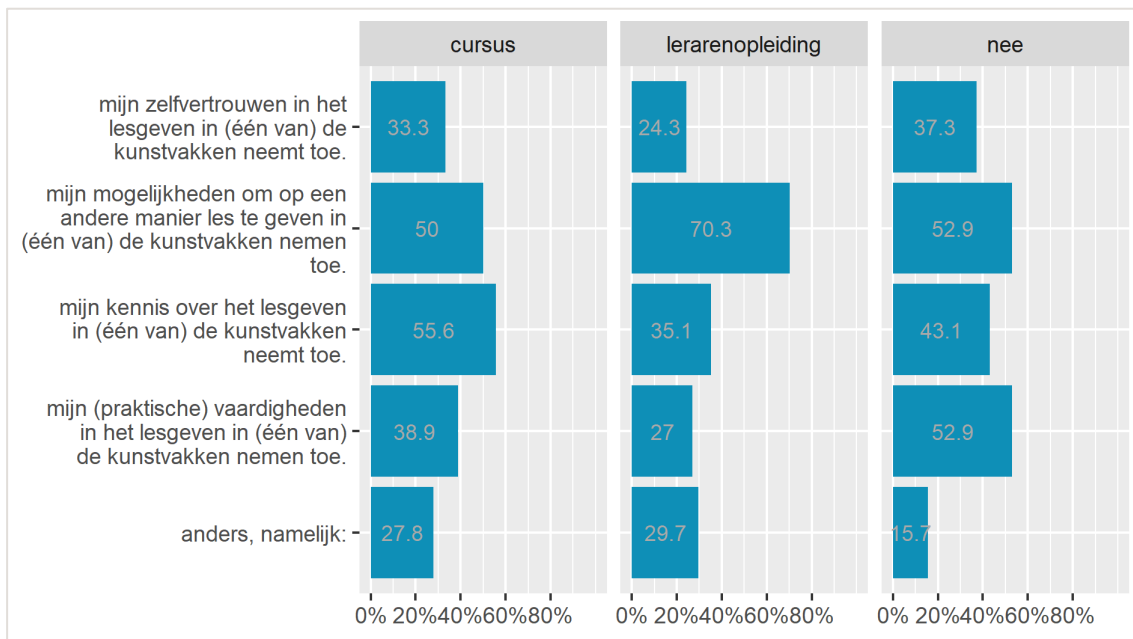

Figuur 5.2 Welk type bron in subgroepen wel of geen cultuurcoördinator/cultuurbegeleider (n=106)

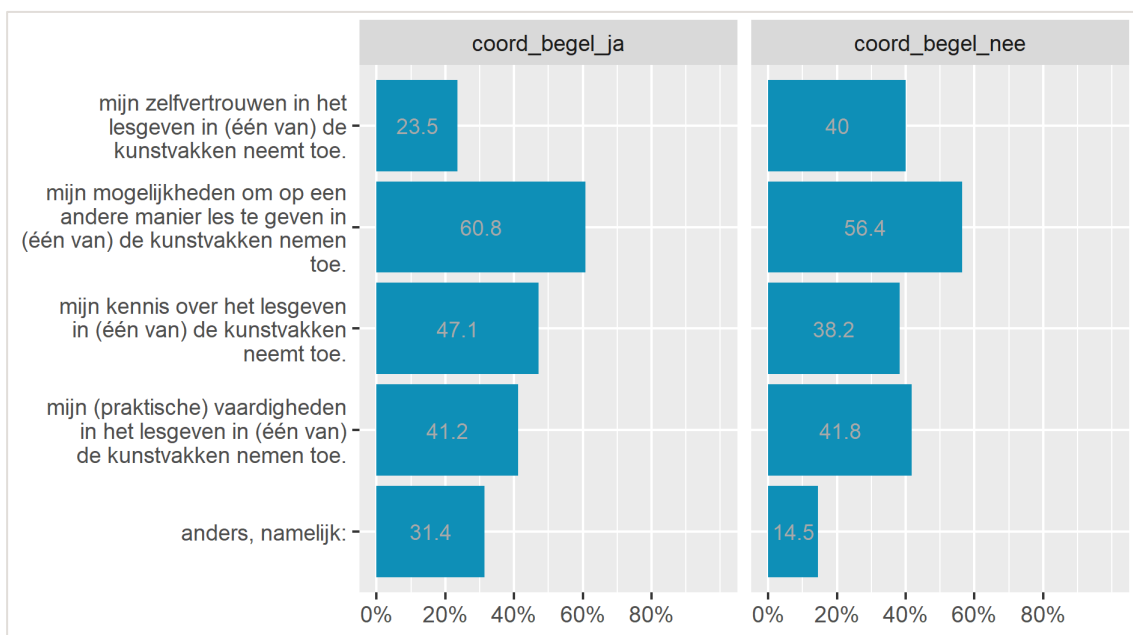
Onder anders, namelijk:, wordt genoemd:

	"niet alleen andere manier, maar een visuele toevoeging en gemak."
"	"visueel maken van voorbeelden van kunstenaars enz. voor de leerlingen"
"	"De mogelijkheid tot differentiëren wordt makkelijker"
"	"inspiratiebron en overzicht van materiaal"
"	"Je kunt er flexibel mee omgaan en het werkt inspirerend"
"	"geen"
"	"leerlingen ""zien"" wat ik bedoel. bij muziek gebruik ik natuurlijk liever geluidsmateriaal."
"	"De leerlingen hebben het meeste baat als ze het visueel zien en kunnen terugvinden,"
n = 6	inspiratie"
	"ik kan zorgen voor meer afwisseling in de les waardoor het aantrekkelijker wordt."
"	"de betrokkenheid van kinderen vergroten. ze meteen betrekken doordat je iets bij je hebt."
"	"ze zijn bedoeld als impuls voor mijn lesontwerp en als impuls voor de leerling"
"	"Aanvulling op wat ik vertel en voor leerlingen is het goed om de stof op verschillende manieren aangeboden te krijgen"
n=6	inzichtelijk/relevant/duidelijk/begrijpelijk maken

Tabel 3: Antwoorden categorie 'anders, namelijk' op de vraag: Wat zijn de voordelen van het gebruik van deze typen bronnen? (n=24)

Figuur 6.1 Voordelen gebruik type bron in subgroepen cursus, lerarenopleiding en nee (n=106)

Figuur 6.2 Voordelen gebruik type bron in subgroepen wel of geen cultuurcoördinator/cultuurbegeleider (n=106)

waarden:	totaal	v1 = ja, leraren- opleiding	v1 = ja, cursus	v1 = nee	v2 = ja cc/cb	v2 = nee cc/cb
1. Inspirerende, informerende bronnen over:						
o Algemeen (Kunstzinnige oriëntatie)						
Kleuterjuffensites zoals juf Janneke , juf Marije en juf Sanne	2	1	0	1	0	2
Pinterest	26	6	7	13	13	13
YouTube	7	1	2	4	4	3
Google	6	0	1	5	3	3
Boeken	6	0	3	3	3	3
Digitaal algemeen	5	2	1	2	1	4
Gynzy kids	2	1	0	1	1	1
Arttube	5	3	2	0	5	0
Museumwebsites	4	4	0	0	1	3
Schooltv beeldbank	3	2	1	0	1	2
Onderwijsenzo (of https://www.facebook.com/onderwijsenzo/)	1	0	0	1	0	1
Werkvormen.info	1	0	1	0	1	0
Vakwerkplannen andere scholen	1	1	0	0	0	1
TV Programma Tegenlicht	1	1	0	0	0	1
Vimeo	1	1	0	0	0	1
Collega's	1	0	0	1	0	1
Blog Astrid Poot	1	0	0	1	1	0
Kunstzone	1	0	0	1	0	1
Kranten	1	0	1	0	0	1
Kunstwerken	1	1	0	0	0	1
Boeken m.b.t. Kunst en Erfgoededucatie (Bijv. Mooss)	1	0	1	0	1	0
o Kunstvakken: beeldend, muziek, dans, drama						
Website LKCA (bronnen in relatie tot muziek)	3	2	0	1	1	2
Facebook groepen m.b.t. kunst op de basisschool (Eng/Ned.)	3	0	0	3	0	3
Musication YouTube kanaal	1	1	0	0	1	0

waarden:	totaal	v1 = ja, leraren-opleiding	v1 = ja, cursus	v1 = nee	v2 = ja cc/cb	v2 = nee cc/cb
Juf Spijker YouTube kanaal	1	1	0	0	0	1
Gehrels online	1	1	0	0	1	0
https://www.encyclo.nl/begrip/beeldend	1	0	0	0	0	0
TuLe SLO	1	0	0	0	0	0
○ Kunstenaars						
TV Programma de Blauwe Hond van NPO	1	0	1	0	1	0
Art 21	1	1	0	0	0	1
TV Programma Close-up	1	1	0	0	1	0
○ Kunstgeschiedenis & kunstbeschouwing						
Kunstkijker	2	2	0	0	1	1
Expertisecentrum-kunsttheorie	2	2	0	0	1	1
Kunstbus	1	1	0	0	0	1
Hardop kijken	1	1	0	0	0	1
Wikipedia beeldende kunst	1	1	0	0	0	1
Kunstcontext	1	1	0	0	0	1
Kunstgeschiedenis.yurls.net	1	0	0	1	0	1
Website Smarthistory.com	1	1	0	0	1	0
http://kunst-modernisme.blogspot.com/?m=1	1	1	0	0	1	0
Neuwelle	1	0	0	0	0	0
2. Lesmethoden (naast po, ook vo)						
○ Kunstzinnige oriëntatie						
Meester in kunst	1	0	0	1	1	0
○ Beeldende vorming						
Laat maar leren (Laat maar zien)	7	2	1	4	4	3
Moet je doen (lesmethode)	3	1	1	1	1	2
Tekenenzo.blogspot.nl	3	0	1	2	2	1
Toolbox handvaardigheid	1	1	0	0	0	1
Boek en cd Beeldende Begrippen	1	1	0	0	0	1
Tijdsbeeld en Muziek en meer van Lambo	1	1	0	0	1	0
Lesmethode Uit de kunst	1	0	0	1	0	1

waarden:	totaal	v1 = ja, leraren- opleiding	v1 = ja, cursus	v1 = nee	v2 = ja cc/cb	v2 = nee cc/cb
○ Muziek						
Eigenwijs digitaal (Meesters in Muziek)	5	1	2	2	4	1
123zing.nl	12	3	2	7	7	5
Meer muziek in de klas	1	0	1	0	1	0
Tijdsbeeld en Muziek en meer van Lambo	1	1	0	0	1	0
Wishfullme Music Education	1	0	1	0	1	0
○ Dans						
○ Drama						
Dramaonline	1	0	1	0	1	0
Cursusmateriaal van specialisatie drama	1	0	1	0	1	0
Speel je wijs	1	0	1	0	1	0
○ Kunstgeschiedenis & kunstbeschouwing						
Lesmethode Zienderogen kunst	1	1	0	0	0	1
Kunstactief	1	1	0	0	0	1
Boek Kunst op niveau	1	0	0	0	0	0
○ Thematisch, curriculumbreed						
Bovenbouwwereld (openbare facebookgroep)	2	0	1	1	1	1
Lesmethode alles-in-1	1	0	0	1	1	0
Kleuteruniversiteit.nl	1	0	0	1	0	1
Methode Zien!	1	0	1	0	1	0
IPC , International Primary Curriculum.	1	0	0	1	0	1
3. Lesmateriaal en/of workshops van culturele instellingen:						
Teamtalento	2	0	1	1	2	0
Kunst Centraal	2	0	1	1	1	1
Marieke Blokland (bloknoteacademy)	1	0	1	0	1	0
Artisjok en olijfe	1	0	1	0	1	0
Samenwerking met Academie voor Theater en Dans (Amsterdam)	1	0	1	0	1	0
Workshop Concertgebouw Amsterdam (muziek / po)	1	0	1	0	1	0
Kunstweken.nl	1	1	0	0	0	1

waarden:	totaal	v1 = ja, leraren-opleiding	v1 = ja, cursus	v1 = nee	v2 = ja cc/cb	v2 = nee cc/cb
Kunstweken.nl	1	1	0	0	0	1
Lenen van culturele instellingen	1	0	0	1	1	0
Akte2.nl	1	0	1	0	0	1
Cultuurtrein.nl	1	1	0	0	0	1
Leerlijnen van Theater Sonnevank en in het Cultuurmenu Enschede	1	0	0	1	1	0
Materiaal van Theatermakerij Enschede	1	0	1	0	1	0
4. Lesvoorbeelden						
SLO-lesvoorbeelden	2	1	1	0	1	1
Wikiwijs.nl	2	2	0	0	1	1
Klascement	1	1	0	0	0	1
Krokotak	1	0	1	0	1	0
Lesidee.nl	1	0	0	1	0	1
Digischool	1	1	0	0	1	0
5. Pabo-handboeken voor kunstvakken						
Didactiek van het beeldend vormgeven	1	1	0	0	0	1
Boek Cultuur2	1	1	0	0	1	0
DANS! Praktisch handboek voor het basisonderwijs	1	1	0	0	1	0
Spelend leren en ontdekken. Handboek drama voor het basisonderwijs.	1	1	0	0	1	0
https://kodalyhub.com/	1	0	1	0	1	0
Muziek en didactiek Susanne Kratsborn , Lesmethode Muziek in School	1	0	1	0	1	0

Tabel 4: Aanbevolen bronnen door respondenten

Bijlage B: (digitale) vragenlijst

1. Inleiding

Voor leerkrachten die onderwijs verzorgen in kunstzinnige oriëntatie.

Beste collega,

In deze korte vragenlijst wil SLO graag horen welke bronnen u gebruikt bij het lesgeven in de kunstvakken.

SLO voert dit onderzoek uit in opdracht van CIDREE: een Europees netwerk van nationale instituten op het gebied van curriculumontwikkeling en onderwijsonderzoek. Op dit moment wordt deze vragenlijst ook aan leerkrachten uit Schotland, Ierland, Estland, Frankrijk en Bosnië- Herzegovina voorgelegd.

Met de gegevens uit deze vragenlijst hopen we een beeld te krijgen van gebruikte bronnen bij het lesgeven in de kunstvakken. Daarnaast inventariseren we uw behoefte aan bronnen.

Het beantwoorden van de vragen duurt slechts 5 minuten. De vragenlijst staat online tot en met 8 maart 2019. Onder de inzenders worden 10 cadeaubonnen van €25,- verloot.

De vragenlijst wordt anoniem verwerkt en uitsluitend gebruikt voor het CIDREE-onderzoek 'Effective Resources to Support Arts education'. De e-mailadressen worden niet gedeeld met derden en uitsluitend gebruikt voor aangevinkte keuze.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Met vriendelijke groet,

Stéfanie van Tuinen

Leerplanontwikkelaar kunst- & cultuurvakken SLO

s.vantuinen@slo.nl

Doelgroep:

Vraag 1:

1. Heeft u een opleiding gevolgd in (een van) de kunstvakken?

- ja, een lerarenopleiding in (een van) de kunstvakken
- ja, een cursus in (een van) de kunstvakken
- nee

Vraag 2:

2. Bent u opgeleid als cultuurcoördinator en/of cultuurbegeleider?

- ja
- nee

Vraag 3:

3. Geef aan met hoeveel zelfvertrouwen u lesgeeft in (een van) de volgende kunstvakken:

	met veel zelfvertrouwen	met zelfvertrouwen	met weinig zelfvertrouwen	zonder zelfvertrouwen
Beeldende vorming	☐	☐	☐	☐
Dans	☐	☐	☐	☐
Drama	☐	☐	☐	☐
Muziek	☐	☐	☐	☐

Bronnen voor het lesgeven in (één van) de kunstvakken (denk aan lesbrieven, projecten, websites, lesmethodes, enz.)

Vraag 4:

4A. Wat zijn voor u de belangrijkste kenmerken van een bruikbare bron (voor het lesgeven in een van de kunstvakken)?

- De bron:
- is makkelijk te begrijpen.
 - geeft duidelijke beschrijvingen.
 - is in te passen binnen het bestaande onderwijsprogramma.
 - heeft een goede balans tussen tekst en illustratie.
 - heeft een lay-out die makkelijk te volgen is.
 - is online beschikbaar.
 - is makkelijk digitaal te gebruiken.
 - anders, namelijk:
-

4B. Welke bovenstaande reden vindt u het belangrijkste en waarom?

Vraag 5:

5A: Welk type bron gebruikt u het meest bij het lesgeven in (een van) de kunstvakken? (Meer antwoorden mogelijk)

- visuele bronnen
 - lesvoorbeelden
 - video's
 - presentaties
 - anders, namelijk:
-

5B. Wat zijn de voordelen van het gebruik van deze bronnen? (Meer antwoorden mogelijk)

- mijn zelfvertrouwen in het lesgeven in (een van) de kunstvakken neemt toe
- mijn kennis over het lesgeven in (een van) de kunstvakken neemt toe
- mijn (praktische) vaardigheden in het lesgeven in (een van) de kunstvakken nemen toe
- mijn mogelijkheden om op een andere manier les te geven in (een van) de kunstvakken nemen toe
- anders, namelijk:

Vraag 6:

6. Welke bron(nen) kunt u collega's aanbevelen? ((Vermeld alstublieft zoveel mogelijk informatie om deze bron te kunnen vinden.)

Afronding

Vraag 7:

7. Mag ik contact met u opnemen voor een verdiepend gesprek over dit thema?

- ja (graag emailadres bij vraag 10 invullen)
- nee

Vraag 8:

8. Wilt u op de hoogte gehouden worden over de opbrengsten van het CIDREE-onderzoek?

- ja (graag emailadres bij vraag 10 invullen)
- nee

Vraag 9:

Wilt u in aanmerking komen voor een cadeaubon?

- ja (graag emailadres bij vraag 10 invullen)
- nee

Vraag 10:

10. Mijn e-mailadres is:

(Het e-mailadres wordt niet gedeeld met derden en uitsluitend gebruikt voor aangevinkte keuze.)

Einde

Hartelijk dank voor uw medewerking!

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldsmaterialen, conferenties en rapporten.

Hoofdlocatie
Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Nevenlocatie
Aidareef 4
3561 GE Utrecht

Postadres
Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl
www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)